

TOT PUBLIJCQUE DIENST DER STUDIE

Boeken uit de Bibliotheca Thysiana

Onder redactie van *Wim van Anrooij* en *Paul Hoftijzer*

Hilversum
Verloren
2023

EEN POPULAIRE OUDGRIEKSE GRAMMATICA

Alexander Scot, *Universa grammatica Graeca, ex diversis auctoribus [...] prius constructa: nunc ejusdem auctoris secunda cura facta politior, & locis necessariis [...]* (Genève: Jacques en Pierre Chouët, 1613), 8°. THYSIA 1244.

Het doel van deze ‘universele Griekse grammatica’ was om in één boek alles bijeen te brengen wat je over de werking van het Oudgrieks zou willen weten. Alexander Scot (1560-1616) was afkomstig uit Schotland, waar hij als katholiek tijdens de Reformatie in de problemen kwam. Na een gevecht met de plaatselijke dominee vluchtte hij naar Frankrijk, waar hij andermaal te maken kreeg met de godsdiensttwisten. Van beroep was hij hoofdzakelijk jurist, maar in die tijd deed zo iemand zo’n beetje van alles. Vandaar dat zijn beroemdste werk deze Oudgriekse grammatica is. De eerste uitgave verscheen in 1593 te Lyon, en bleek een bestseller; kort daarna verschenen verschillende nieuwe bewerkingen. Johannes Thysius bezat een exemplaar van de derde uitgave van 1605, in een Geneefse herdruk van 1613.

De *Universa grammatica Graeca* behandelt de verbuiging van naamwoorden, vervoeging van werkwoorden, zinsbouw, kenmerken van de dialecten, diakritische tekens, klinkerlengte, spelling en etymologie. Het boek sluit af met een reeks Oudgriekse tekstfragmenten, vergezeld van interlineaire Latijnse vertalingen en grammaticale opmerkingen. Met een omvang van ruim twaalfhonderd pagina’s is het bepaald geen zakboekje. Van dit grote aantal pagina’s wordt bovendien efficiënt gebruik gemaakt: de tekst is afgedrukt in een klein lettertype, er zijn tal van afkortingen, en nieuwe hoofdstukken beginnen doorgaans midden op de pagina. Hoewel deze kenmerken de tekst niet leesbaarder maken, kreeg de koper wel veel informatie voor zijn geld. Dit was een bewuste keuze van Scot: in het voorwoord suggereert hij dat het door het winstbejag van de boekhandelaars kwam dat al deze informatie niet eerder in één boek was gebundeld.

Het boek bestaat grotendeels uit een verzameling van andere werken uit de zestiende eeuw. Scot schrijft dat hij voor auteurs heeft gekozen die ‘zo ver mogelijk verwijderd zijn van de verdenking van ketterij’ (*haereseos suspicione maxime liberis*). Met deze nogal raadselachtige bewering geeft hij vermoedelijk aan dat hij de voorkeur heeft gegeven aan auteurs wier ideeën over de uitspraak van het Oudgrieks zo min mogelijk door (onder anderen) Erasmus beïnvloed waren. Voor de Katholieke Kerk gold Erasmus als ketter, en

in sommige kringen werden zijn ideeën over de uitspraak van de klassieke talen (waarop onze huidige gereconstrueerde uitspraken in wezen gebaseerd zijn) ook als ‘kettters’ beschouwd. Scot ontleent zijn hoofdstuk over de uitspraak aan een werk van de Vlaamse geleerde Nicolaus Clenardus, samen met opmerkingen van de Franse Petrus Antesignanus. Clenardus schrijft een in wezen niet-hervormde uitspraak voor, terwijl Antesignanus een wat genuanceerdere positie inneemt. Hij toont zich vertrouwd met het recente onderzoek naar de authentieke uitspraak van het Oudgrieks, maar suggereert dat dit voor praktische doeleinden weinig oplevert. Opmerkelijk genoeg was Antesignanus een protestant. Dat Scot werk van hem overneemt laat zien dat hij met zijn voorkeur voor ‘niet-ketterse’ auteurs minder in hun letterlijke theologie geïnteresseerd was dan in hun meningen over het Oudgrieks.

De werken die in het boek gebundeld zijn waren voornamelijk in West-Europa in het Latijn geschreven. Maar in het Europa van de Renaissance was de studie van het Oudgrieks in hoge mate gebaseerd op de Byzantijnse traditie, die op haar beurt gegrondvest was op een ononderbroken traditie die terugging tot de Oudheid. In dit boek is deze traditie duidelijk te zien, vooral in het hoofdstuk over de veranderingen die een woord kan ondergaan: hier wordt een traktaat uit de Oudheid in het oorspronkelijke Oudgrieks afgedrukt, met een Latijnse vertaling op de tegenoverstaande pagina’s (pp. 954-959). (De vertaling kan zonder het Grieks niet begrepen worden, en was dus alleen als hulpmiddel voor het lezen van de Griekse tekst bedoeld.) Een subtieler soort invloed zien we in het hoofdstuk over vervoeging, overgenomen uit het werk van Clenardus, waarin het werkwoord *τύπτω* (slaan) volledig wordt vervoegd (pp. 169-201). In de Oudheid werd nu juist dit werkwoord als voorbeeld gekozen omdat onderwijst aan kinderen in verband werd gebracht met slaan, en tegen de zestiende eeuw was dit al meer dan duizend jaar het standaardvoorbeeld geweest, hoewel veel van de theoretische vormen van dit werkwoord alleen in grammatica’s voorkomen.

Philomen Probert en Eleanor Dickey

P. 1: Het Griekse alfabet, overgenomen uit de *Institutiones ac meditationes in Graecam linguam* van Nicolaus Clenardus, met opmerkingen (*‘Scolia’*) van Petrus Antesignanus.

GRÆCORVM LITERÆ.

A	α	ἄλφα	Alpha	a
B	β	βῆτα	Vita	v
Γ	γ	γάμμα	Gamma	g
Δ	δ	δέλτα	Delta	d
E	ε	ἐπίλον	Epsilon	e
Z	ζ	ζῆτα	Zeta	z
H	η	ἦτα	Ita	i
Θ	θ	θῆτα	Thita	th
I	ι	ἰῶτα	Iota	i
K	κ	κappa	Cappa	ke
Λ	λ	λάμδα	Lamda	l
M	μ	μῦ	My	m
N	ν	νῦ	Ny	n
Ξ	ξ	ξῖ	Xi	x
O	ο	ο μικρόν	O microh	o paruum
Π	π	πῖ	Pi	p
P	ρ	ῥῶ	Rho	r
Σ	σ	σῖγμα	Sigma	s
T	τ	ταῦ	Tau	t
Υ	υ	υπίλον	Ypsilon	y
Φ	φ	φῖ	Phi	ph
X	χ	χῖ	Chi	ch
Ψ	ψ	ψῖ	Psi	ps
Ω	ω	ω μέγα.	O mega.	o magnūm

SCOLIA.

QVATVOR huius paginæ columnarum prima ad la uam, continet elementorum figuras, primo quidem loco maiusculas, quibus vti solent in titulis siue inscriptionibus librorum, inque periodorum, versuum, & priorum nominum initiis. Deinde sequuntur minusculæ, quibus vtiq̃ue vtuntur, etiam vbi maiusculæ locum habent, nisi in principiis orationum: p̃ tamen & s̃ in fine tantum ponuntur. Secunda ac tertia columna continent nomina literarum: secunda quidem Græcis characteribus, tertia verò Latinis, in rudiorum gratiam,

Maiuscularū litterarum vsus.

Littera minusculæ.

Figuratum p̃ & s̃ sedes.